

רשומות

הצעות חוק

25 בנובמבר 1981

1556

כ"ח בתשרי התשמ"ב

עמוד

30

חוק החוזים האחדים, התשמ"ב-1981

מבוא

חוק החוזים האחידים נחקק בשנת התשכ"ד, ובמשך שבע עשירי השנים שהוא בתוקף נכתבו עליו מאמונים בארץ ובעולם, הצטברה לגביו פסיקה בערכאות השיפוטיות השונות ונוצרה מציאות ממנה ניתן ללמוד על מידת התיוקקות לחוק ועל אופן ביצועו.

בחגיגת החוק ודרך הפעלתו מובילה למסקנה שההסדרים המשפטיים שנקבעו בו לא הביאו לנוצרות המקורות, דבר המשותף בהריפות בספרות המשפטית (ראה במיוחד במאמר המקיף, המלווה במחקר שדה, של ד"ר דויטש, "חוק החוזים האחידים: כישלון ולקחים לעתיד", מחקרי משפט א' (התשמ"א) 62. וראה גם: ד. פרידמן, סוגיות בתחום החוזים האחידים, עיוני המשפט ו' (התשל"ט), 490; ד. קרצמר, חוק החוזים האחידים לאור תיקונו, משפטים ב' (התשל"א), 414; ג. שלו, תניות פטור בחוזים, המכון למחקרי חקיקה ולמשפט השוואתי, ירושלים, התשל"ז, 36—42).

כיום כמעט אין עוד עוררים על הצורך בחוק חוזים אחידים כדי לאזן את אי-השוויון שבין הספק ללקוח מבחינת המיומנות, המידע וכישר המיקוח. בשעתו היה החוק הישראלי חלוץ בתחום זה; אולם מאז התפתח הנושא במהירות ורוב מדינות המערב הקדישו לו דברי חקיקה מיוחדים.

הצעת חוק זו באה להחליף את החוק הקיים, אך כי חלק מהוראות החוק הקיים נשארו במהותן ללא שינוי, להלן יודגשו ההידושים שבהצעה.

מטרתם העיקרית של השינויים המוצעים היא שיפור הבקורת בתחום החוזים האחידים מצד בית הדין לחוזים אחידים, בתי המשפט, הארגונים הצרכניים והלקוחות. דבר זה מוצא את ביטויו בשלוש מגמות מרכזיות:

1. החלת החוק על כל תנאי בכל חוזה אחיד ומניעת התדיינות על נושאים שאינם מהותיים לנושא הקיפוח. לפי זה תבוטל הדרישה שנושא החוזה יהיה הספקת מוצר או מתן שירות דווקא. עוד לפי זה, תשונה התוראה אשר קבעה כי ניתנים לביטול רק תנאים הנכללים ברשימה ממצה שפורטה בחוק. מצב דברים זה עלול היה למנוע מהמועצה לחוזים אחידים (להלן — המועצה) ומבית המשפט את האפשרות לפסול תנאים קשים שאינם ברשימה. עתה מוצע לקבוע שכל תנאי מקפח יהיה ניתן לביטול, ובנוסף לקבוע חוקת קיפוח לגבי תנאים נפוצים אשר יש בהם לכאורה קיפוח של הלקוח, ולהטיל על הספק את עול ההוכחה שהם אינם כאלה.
2. הכהרת הוראות החוק ופישוטן כך שבנסיבות המורות על קיומו של תנאי מקפח בחוזה אחיד יופעל חוק מיוחד זה ולא ייזקקו עוד להוראות חוק כלליות, כגון הוראת חוק החוזים (הלק כללי), התשל"ג—1973, לפיה בטל חוזה הסותר את תקנת הציבור.
3. הקניית זכות עמידה כמבקשים וכמשיבים בדיונים בפני בית הדין לחוזים אחידים, לגורמים נוספים על אלה המנויים בחוק הקיים.

לשם הגשמת המטרות האמורות מוצעים גם מספר שינויים בתחום המינהלי, אשר בחלקם מוצאים ביטוי בחוק עצמו, כגון ניתוק בית הדין לחוזים אחרים מן המועצה להגבלים עסקיים, ובחלקם ימצאו את מקומם בחקיקת משנה, כגון הוראות שיסייעו לממונה על הגנת הצרכן לקבל מידע הנוגע לחוזים אחרים.

התיקונים המוצעים נבחנו גם על רקע החוקים החדשים בנושא זה במדינות אחרות. באופן כללי ניתן לומר שבהצעת החוק לא אומצו הסדרים קיצוניים לטובת צד זה או אחר, כפי שהם נמצאים באותם דברי חקיקה. הצעת החוק מתחשבת בכך שהחוק יחול על מגוון רחב של סוגי חוזים, ולכן הוענקו, בחלק מן ההוראות, גמישות ושיקול דעת לגופים השייכים פוטיים והמעין-שיפוטיים בעת הפעלת החוק. הצעת החוק לא התעלמה מהעובדה שכל הגנה נוספת על הלקוחות כרוכה במחיר מסויים שאותו אמנם משלם על פי רוב הספק, אולם בסופו של דבר משלם המשק כולו.

חוק החוזים האחדים, התשמ"ב-1981

פרק א': הוראות יסוד

1.	מטרת חוק זה להגן על לקוחות מפני תנאים מקפחים בחוזים אחדים.	מטרת החוק
2.	בחוק זה —
"חווה אחיד" — נוסח חווה שתנאיו, כולם או מקצתם, נקבעו מראש בידי צד אחד כדי שימשו תנאים לחוזים רבים בינו לבין אנשים בלתי מסויימים במספרם או בהותם;
"תנאי" — תניה בחוזה אחיד לרבות תניה ומאוזכרת בו או כל פרט אחר שהם חלק מן ההתקשרות אף אם אינם מפורשים בחוזה, ולמעט תניה שספק ולקוח הסמיכו עליה במיוחד לצורך חוזה מסויים;
"ספק" — מי שמציע שההתקשרות עמו תהיה לפי חווה אחיד, ואחת היא אם הוא הגותן או המקבל על דבר;
"לקוח" — מי שספק מציע לו שההתקשרות ביניהם תהיה לפי חווה אחיד, ואחת היא אם הוא המקבל או הגותן של דבר;
"בית הדין" — בית הדין לחוזים אחדים המוקם לפי חוק זה.	הגדרות
3.	בית משפט ובית הדין רשאים, בהתאם להוראות חוק זה, לבטל תנאי בחוזה אחיד שיש בו — בשים לב למכלול תנאי החוזה והנסיבות — משום קיפוח לקוחות, או משום יתרון בלתי הוגן של הספק העלול להביא לידי קיפוח לקוחות (להלן — תנאי מקפח).	תנאי מקפח
4.	חוקה על התנאים הבאים שהם מקפחים:
(1) תנאי הפוטר את הספק, באופן מלא או חלקי, מאחריות שהיתה מוטלת עליו על פי דין אילולא אותו תנאי, או המסייג באופן בלתי סביר את האחריות שהיתה מוטלת עליו מכוח החוזה אילולא אותו תנאי;	חוקה

דברי הסבר

של הספק כפי שהיה מקובל עד עתה. לשם כך נוספו הגדרות של "לקוח" ו"ספק".

3. מובהר שמדובר בנוסח החוזה, ולא בתיוה מסויים שנכרת בין שני צדדים.

"תנאי", בחוזה אחיד, הוא כל תנאי הנכלל בנוסח החוזה, גם אם הוא אינו נזכר במפורש אלא נכלל בדרך של הפניה לתנאים שמחוץ לחוזה.

תנאי שהוסכם בין הצדדים במיוחד לצורך חוזה מסויים אינו חלק מנוסח החוזה האחיד.

סעיפים בחוק הקיים יש רשימה ממצת של תנאים 3 ו"4 מגבילים (סעיף 15). המועצה ובית המשפט הוסמכו לבטל תנאי מגביל אם מצאו שבעים לב

סעיף 1 סעיף זה מצהיר על מטרת החוק — הגנה על לקוחות מפני תנאים מקפחים.

סעיף 2 "חווה אחיד" — הגדרה זו שונה מזו שבחוק הקיים:

1. לא נדרש עוד שנושא החוזה יהיה "הספקה מצרף או שירות" וזאת כדי למנוע את הדיונים על מהותם של "מצרף" ו"שירות" בשעה שהכוונה היא שהחוק יחול על כל נושא, למעט אלה שהוצאו ממנו במפורש בסעיף 2.

2. החוק הוחל גם על חוזים אחדים שמכונים לקוחות כדי להציעם לספקיהם. שינוי זה בא להתאים את החוק למצבים שבהם הקיפוח נובע מחוסר איוון בין הצדדים שמקורו במעמדו העדיף של הלקוח, ולא

- (2) תנאי המקנה לספק זכות בלתי סבירה לבטל, להשעות או לדחות את ביצוע החוזה, או לשנות את היוביו המהותיים לפי החוזה;
- (3) תנאי המקנה לספק זכות להעביר את אחריותו לצד שלישי;
- (4) תנאי המקנה לספק זכות לקבוע או לשנות, על דעתו בלבד, מחיר או חיובים מהותיים אחרים המוטלים על הלקוח, זולת אם השינוי נובע מגורמים שאינם בשליטת הספק;
- (5) תנאי המחייב את הלקוח באופן בלתי סביר להיזקק לספק או לאדם אחר, או המגביל בדרך אחרת את חופש הלקוח להתקשר או לא להתקשר עם אדם אחר;
- (6) תנאי השולל או המגביל זכות או תרופה העומדות ללקוח על פי דין, או המסייג באופן בלתי סביר זכות או תרופה העומדות לו מכוח החוזה, או המתנה אותן במתן הודעה בצורה או תוך זמן בלתי סבירים, או בדרישה בלתי סבירה אחרת;
- (7) תנאי המטיל את ההוכחה על מי שגטל זה לא היה עליו אילולא אותו תנאי, או תנאי הקובע שספרי החשבונות או מסמכים אחרים המגוהלים בידי הספק או מטעמו יחייבו את הלקוח באופן מוחלט;
- (8) תנאי השולל או המגביל את זכות הלקוח לפנות לערכאות משפטיות, להשמיע בהן טענות מסוימות או להיזקק להליכי משפט אחרים, והכל — פרט להסכם בוררות מקובל;
- (9) תנאי הקובע מקום שיפוט בלתי סביר מבחינת הלקוח, או המעניק לספק זכות לבחור על דעתו בלבד את מקום השיפוט או הבוררות שבהם יתברר סכסוך;
- (10) תנאי הקובע מסירת סכסוך לבוררות כאשר לספק השפעה גדולה יותר מאשר ללקוח על קביעת הבוררים או על מקום הבוררות.

דברי הסבר

1. תנאים המגבילים את אחריות הספק או פוגעים בזכויות של הלקוח כפי שהיו על פי דין או על פי החוזה לולא אותו התנאי;
2. תנאים המגבילים את זכות הפניה לערכאות משפטיות או המכבידים על הסתייעות הלקוח בדיני הראיות המקובלים;
3. תנאים המגבילים את חופש ההתקשרות של הלקוח או המרשיים לספק לשנות באופן חד-צדדי את החוזה.

לכלל תנאי החוזה ולכל הנסיבות האחרות יש בו משום קיפוח הלקוחות.

הצעת החוק מאמצת מבחנים אלה, אולם במקום להגביל את הגופים המחליטים לרשימת תנאים קבויים מראש, היא קובעת שכל תנאי מקפח בחוזה אחיד ניתן לביטול על-ידי בית הדין או בית המשפט. בנוסף לכך מנויים בהוק תנאים נפוצים בהוזה אחידים, אשר לפי מהותם ונוסחם הם, לפחות לכאורה, מקפחים, עד שיבוא הספק ויוכיח שאינם כאלה. התנאים שלגביהם נקבעה חוקת קיפוח הם משלוש קבוצות עיקריות:

פרק ב': בית הדין לחוזים אהידים

- בית הדין וחבריו
5. (א) מוקם בזה בית דין לחוזים אהידים.
(ב) שר המשפטים ימנה חברים לבית הדין, שמספרם לא יעלה על שנים עשר, ומביניהם ימנה אחד לאב בית הדין ואחד לממלא מקומו.
(ג) לאב בית הדין ולממלא מקומו ימונו שופטים של בית משפט מחוזי; החברים האחרים ימונו בהתייעצות עם ארגוני לקוחות וספקים, או עם כל גוף ציבורי אחר, כפי שהשר ימצא לגבון.
(ד) תקופת כהונתם של חברי בית הדין תהיה שנתיים.
(ה) הודעה על מינוי חברי בית הדין תפורסם ברשומות.
6. (א) בית הדין ידון בשלושה, אולם אב בית הדין או ממלא מקומו רשאי להורות לפני תחילת הדיון בענין מסויים שהדיון בו יהיה לפני מספר בלתי זוגי גדול יותר.
(ב) אב בית הדין, ואם נבצר ממנו — ממלא מקומו, יקבע את מותב בית הדין; כל מותב יורכב מאב בית הדין או ממלא מקומו, ומחברים אחרים שלפחות אחד מהם אינו עובד המדינה.
- ראיות וסדרי דין
7. (א) בית הדין לא יהיה קשור בדיני הראיות, פרט לדינים בדבר הסינות עדים ובדבר ראיות חסרות כאמור בפרק ג' לפקודת הראיות [נוסח חדש], התשל"א—1971.
(ב) לענין הזמנת עדים וגביית ראיות יהיו לאב בית הדין ולממלא מקומו הסמכות שיש ליושב ראש ועדת הקירה לפי סעיפים 9 עד 11 לחוק ועדות הקירה, התשכ"ט—1968.
(ג) בית הדין ידון לפי סדרי דין שהתקין שר המשפטים; באין סדרי דין כאלה — ידון בית הדין בדרך הגראית לו מועילה ביותר להכרעה צודקת ומהירה.

דברי הסבר

ימונו לאתר התייעצות בגורמים שיש להם נגיעה לגושא החוזים האהידים.

מתוך רשימת החברים ימנה אב בית הדין מותבים לדיון בגושאים העומדים על הפרק.

פניף 7 מקובל שרשויות מעין-שיפוטיות, כמו בית הדין לחוזים אהידים, משותרות מדיני ראיות וסדרי דין הנהוגים בבתי המשפט, כדי שיוכלו לשמור על מידה רבה של שיקול דעת הפשי, ועל פשטות וגמישות הדיון.

כדי לאפשר לבית הדין ניהול דיון נהוג להקנות לו את הסמכויות של ועדות הקירה, לפי חוק ועדות הקירה, התשכ"ט—1968, בכל הנוגע להזמנת עדים, כפיית היפעחם וגביית ראיות.

סעיפים המועצה לחוזים אהידים בחוק הקיים היא 5 ו-6 הרכב מצומצם של שלושה מתוך המשת החברים של המועצה להגבלים עסקיים. מוצע להחליף מועצה זו בבית דין אשר יקדיש את מלוא תשומת לבו לדיון בבקשות אישור וביטול של חוזים אהידים. השם "בית דין" בא במקום השם "מועצה" מאחר וכיום מקובל לכנות בשם "מועצה" גופים בעלי אופי ציבורי ולא דוקא גופים המקיימים הליך שיפוטי או מעין-שיפוטי.

ההנחה היא שפעילות אינטנסיבית של בית הדין תעודד ספקים, מצד אחד, לבקש אישור להונה שלהם, ומצד אחר, תרתיע אותם מלכלול בחוזים אהידים תנאים מקפחים הצפויים לביטול.

לבית הדין יתמנו עד שנים-עשר חברים; אב בית הדין וממלא מקומו יהיו שופטים, והחברים האחרים

1 דיני מדינת ישראל, נוסח חדש 18, עמ' 421.
2 ס"ח התשכ"ט, עמ' 28.

8. בעל דין הרואה עצמו נפגע מהחלטת בית הדין, רשאי לערער עליה לפני בית המשפט העליון תוך ארבעים וחמישה ימים מיום שנודע לו עליה.

ספר החלטות
ופרכוס

9. (א) בית הדין ינהל ספר החלטות שיהיה פתוח לעיון הציבור.

(ב) ביטל או שינה בית הדין תנאי מקפת, יפרסם את החלטתו או תמצית ממנה בדרך שנקבעה בתקנות; החלטות אחרות רשאי בית הדין לפרסם בדרך שתיראה לו מתאימה לתועלת הציבור.

פרק ג': אישור חוזה אחיד

בקשה לאישור
חוזה אחיד

10. (א) ספק רשאי לבקש מבית הדין לאשר שאין תנאי מקפת בחוזה אחיד שהוא מתקשר או מתכוון להתקשר על פיו עם לקוחות.

(ב) הזמשיבים לבקשת אישור יהיו היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחו, מי שנקבעו כמשיבים בתקנות, וכן מי שבית הדין מצא לנכון להזמין כמשיב.

(ג) הגישה המדינה בקשה לפי סעיף קטן (א) ולדעת בית הדין אין להסתפק, בנסיבות הענין, במשיבים לפי סעיף קטן (ב), רשאי בית הדין למנות עורך דין שאינו בשירות המדינה להתייצב כמשיב לפניו ולטעון טענותיו, והוא יהיה רשאי לערער על החלטת בית הדין כאמור בסעיף 8; שכרו של עורך הדין והוצאותיו, כפי שיקבע בית הדין, ישולמו מאוצר המדינה.

11. בית הדין רשאי לתת את האישור לחוזה אחיד או לסרב לתתו מחמת תנאים מקפחים שיפרט; תנאי שבית הדין מצא מקפח דינו כדין תנאי שבית הדין ביטל.

דברי הסבר

לפי החוק הקיים שומעת המועצה, לפני מתן האישור, את היועץ המשפטי לממשלה ואת מי שנקבע כמשיב בתקנות. מוצע להסמיר את בית הדין להזמין משיבים לפי שיקול דעתו.

בבקשת אישור של חוזה אחיד של המדינה היא מיוצגת, מטבע הדברים, על ידי היועץ המשפטי לממשלה. אולם באותה עת היועץ המשפטי הוא גם המשיב הקבוע בבקשות אישור בבית הדין. כדי למנוע מצב של ניגוד ענינים נקבע גם בחוק הקיים, שבית הדין יהיה רשאי במקרים שלדעתו לא ניתן להסתפק במשיבים המנויים בחוק, לקבוע עורך דין שאינו בשירות המדינה להיות משיב בדיון.

11 סעיף בית הדין מוסמך לתת אישור שבתוזה אחיד אין תנאים מקפחים או לסרב לתת אישור זה לתנאים מסויימים שאותם יפרט בהחלטתו.

תנאי שבית הדין מצא שאין לאשר אותו מחמת הקפוח שבו, יהיה בטל למרות שההחלטה נתקבלה שלא בהליך של בקשה לביטול תנאי מקפת.

8 סעיף הערעור על החלטה בית הדין, שבראשו שופט בית משפט מחוזי, יהיה לבית המשפט העליון.

תקופת הערעור קוצרה מ-60 ל-45 ימים. שהיא התקופה המקובלת להגשת ערעורים על פסקי דין של בתי המשפט.

9 סעיף המועצה מנהלת גם לפי החוק הקיים (סעיף 12) פנקס החלטות הפתוח לעיון הציבור, והיא מוסמכת לפרסם את החלטותיה בדרך הנראית לה לתועלת הציבור.

מוצע שבנוסף לאמור יחוייב בית הדין לפרסם החלטות בדבר ביטול או שינוי של סעיפים מקפחים, כדי שהציבור יהיה מודע לזכויותיו.

10 סעיף לפי החוק הקיים מבקש הספק את אישור המועצה לתנאים מסויימים בחוזה ועליו לציין ליד אותם תנאים את האישור. הסדר זה עלול להטעות לקוח אשר לא יבחין בין סוגי התנאים השונים. לכן מוצע שאישור בית הדין יעיד על כך שבחזוזה כולו אין תנאים מקפחים.

12. (א) תקופת תקפו של אישור בית הדין היא חמש שנים מיום מתן האישור או תקופה קצרה יותר שקבע בית הדין.

כוחו של אישור

(ב) בתקופת תקפו של אישור לא תישמע בבית הדין טענה שיש בחוזה האחיד תנאי מקפת, ולא תישמע טענה כזאת בבית משפט לגבי חוזה שנכרת לפי אותו חוזה אחיד, אף אם נכרת לפני מתן האישור.

(ג) על אף האמור בסעיף קטן (ב), רשאי בית הדין לבקשת היועץ המשפטי לממשלה, לבטל תנאי בחוזה אחיד שניתן עליו אישור, אף בתוך תקופת תקפו של האישור, אם מצא שקיימת נסיבות מיוחדות שלא היו ידועות בעת מתן האישור והן מחייבות ביטול התנאי.

13. אישור בית הדין חוזה אחיד, רשאי המבקש לציין זאת על פני החוזים שהוא עושה לפיו; עשה כן, יציין גם את מועד תפוגת האישור.

ציון אישור

פרק ד': ביטול תנאי מקפת

14. (א) היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחו, הממונה על הגנת הצרכן לפי חוק הגנת הצרכן, התשמ"א-1981³, המועצה הישראלית לצרכנות, וכל ארגון לקוחות ורשות ציבורית שנקבעו בתקנות, רשאים לבקש מבית הדין לבטל תנאי מקפת בחוזה אחיד.

בקשה לבית הדין לבטל תנאי מקפת

דברי הסבר

מוצע לבטל את חובת הציון, בהנחה שספק שטרח לקבל אישור לחוזה בבית הדין יהיה מעוניין לציין את עובדות האישור על החוזה. משהחליט לעשות כן, מוצע לחייב אותו להביא לידיעת הלקוח גם את מועד תפוגת האישור.

סעיף 14 החוק הקיים הסמיר את היועץ המשפטי לממשלה, ובהסכמתו גם כל ארגון של לקוחות שהוא אישר לענין זה, לבקש מהמועצה לבטל תנאי מגביל בחוזה אחיד.

אחת ממטרות הצעת החוק היא לגרום לבקורת עריגית יותר של חוזים אחידים בדרך של מתן זכות פגיה לפני בית הדין לגופים נוספים על אלה המנויים כיום בחוק. מוצע שזכות זו תינתן למזונה על הגנת הצרכן, שלו נגיעה ישירה לענין החוזים האחידים, ולרשויות ציבוריות שיאשר השר, כגון המפקח על הבנקים והמפקח על הביטוח בנושאים שבהחומי טיפולם.

ניתן יהיה גם לשהרר את ארגוני הלקוחות, ששו המשפטיים אישר לפי חוק זה, מן הצורך לקבל אישור מהיועץ המשפטי לממשלה לענין כל פגיה ופניה לבית הדין כפי שהדבר קבוע כיום בחוק.

הייצוג של הספקים לפני בית הדין יורחב גם הוא

סעיף 12 הרבותה שבאישור חוזה לפי בקשת הספק היא בכך שבמשך חמש שנים, או פחות אם בית הדין קבע כך, אין להעלות טענה של תנאי מקפת נגד החוזה, לא בבית הדין ולא בבית משפט; לענין זה, אחת היא אם החוזה הספציפי נכרת לפני מועד האישור או לאחריו.

למרות שעל הוראה זו המקנה חסינות לחוזה, הנמצאת גם בחוק הקיים (סעיף 2), נמתחה בקורת, הוחלט לא לבטל את הסדר האישור, בכוונה לעודד לספקים לאשר את חוזהם מראש.

כדי למנוע קיום תנאים קשים אשר לא נחשבו כמקפחים בנסיבות בהן ניתן האישור לחוזה, מוצע הסייג שהיועץ המשפטי לממשלה יהיה רשאי, במקרים חריגים, לבקש ביטול תנאי גם בתוך תקופת תקפו של החוזה, ובית הדין יבטל את התנאי אם ראה שנסיבות שלא היו ידועות בעת האישור מחייבות זאת.

סעיף 13 החוק הקיים מטיל על הספק חובה לציין את האישור שנחגה המועצה לתנאים המגבילים המאושרים שבהוזה, וקובע שמי שלא עשה כן צפוי לכך שבית המשפט יבטל את התנאי למרות האישור (סעיף 13).

3 ס"ח התשמ"א, עמ' 248.

(ב) שר המשפטים רשאי לקבוע תנאים להגשת בקשות מאת המועצה הישראלית לצרכנות, או מאת ארגון לקוחות או רשות ציבורית שנקבעו לפי סעיף קטן (א).

(ג) המשיבים לבקשה יהיו הספק המציע או המתכוון להציע את החוזה האחד, וכן ארגון יציג של ספקים הנוגע בדבר או גורם אחר שנקבע בהקנות.

ביטול ושינוי תנאי בבית הדין

15. מצא בית הדין שתנאי הוא מקפח, יבטל את התנאי או ישנה אותו במידה הנדרשת כדי לבטל את הקיפוח.

כוחם של ביטול ושינוי בבית הדין

16. (א) תנאי שבית הדין ביטל ייחשב כבטל בכל חוזה שנכרת על פי אותו חוזה אחיד אחרי מועד החלטת בית הדין; תנאי שבית הדין שינה יחול כפי ששונה בכל חוזה כאמור.

(ב) בית הדין רשאי להחיל את הביטול או את השינוי גם על חוזים שנכרתו לפני מועד קבלת ההחלטה ואשר טרם בוצעו במלואם, ורשאי הוא לקבוע תנאים לכך.

ביטול ושינוי תנאי בבית משפט

17. (א) מצא בית משפט, בהליך שבין ספק ולקוח, שתנאי הוא מקפח, יבטל את התנאי בחוזה שביניהם או ישנה אותו במידה הנדרשת כדי לבטל את הקיפוח.

(ב) בהשתמשו בסמכותו לפי סעיף קטן (א) יתחשב בית המשפט במכלול תנאי החוזה והנסיבות, וכן בנסיבות המיוחדות של הענין הנדון לפניו.

הודעה על טענת תנאי מקפח

18. נטענה בבית משפט טענת תנאי מקפח בחוזה שנכרת לפי חוזה אחיד יודיע בית המשפט על כך ליועץ המשפטי לממשלה.

דברי הסבר

סעיף 17 סמכות בית המשפט לבטל תנאי מקפח אגב הליך משפטי בין ספק ללקוח זהה לזו שלפי החוק הקיים (סעיף 14).

הגיסוח של הסעיף המוצע בא להבהיר שבעוד שבית הדין דן בנוסח חוזה מופשט, דן בית המשפט בחוזה קונקרטי. לכן רשאי בית המשפט, בכואו לשקול האם תנאי הינו מקפח, להתחשב לא רק במכלול תנאי החוזה וכל הנסיבות אלא גם בנסיבות המיוחדות של הענין הנדון לפניו.

ביטול התנאי המקפח יהיה לגבי אותו חוזה בלבד. ביטול כללי ניתן יהיה להשיג בדרך של פניה אל בית הדין.

סעיף 18 כמו בחוק הקיים (סעיף 14א) מוצע שבית המשפט יביא לידיעת היועץ המשפטי לממשלה את העובדה שבמשפט מסויים נטענה טענת תנאי מקפח, כדי שיוכל להתייצב בהליך המשפטי, אם ימצא לנכון לעשות זאת. סעיף 1 לפקודת סדרי הדין (התייגבות היועץ המשפטי לממשלה) [נוסח חדש] מקנה ליועץ המשפטי סמכות להתייצב ולהשמיע את דברו בכל הליך אם רוצה "כי זכות של מדינת

בכך שתינתן זכות עמידה בפני בית הדין לארגון יציג של ספקים, שלו נגיעה לנושא הנידון.

שר המשפטים יוכל לקבוע גורמים נוספים אשר להם קרבה מיוחדת לנושא, שהיו גם הם משיבים לפני בית הדין, כגון הספקאים הנוכחים לעיל.

סעיף 15 בית הדין שמצא שתנאי הוא מקפח יבטל אותו, אולם אם ראה שניתן למנוע את הקיפוח על-ידי שינוי התנאי כך שיוצאו ממנו היסודות המקפחים, רשאי הוא להחליט לשנות את התנאי, אולם רק במידה הנדרשת לביטול הקיפוח.

סעיף 16 החלטה של בית הדין שתנאי הוא מקפח, תבטל או תשנה את התנאי בכל חוזה אחיד שנכרת לפי אותו חוזה אחיד. הביטול או השינוי יחולו בדרך כלל רק על חוזים שנכרתו לאחר מועד החלטה בית הדין, אולם מוצע שבית הדין יהיה רשאי להחליט בנסיבות המתאימות להחיל את השינוי או הביטול גם על חוזים שנכרתו לפני מועד קבלת ההחלטה ואשר ביצועם עדיין לא הסתיים. להחלטה הביטול על חוזים שכבר בביצוע רשאי בית הדין לקבוע תנאים לפי נסיבות הענין.

19. (א) דיון בבית הדין בהוזה אחיד, שטרם נתקבלה החלטה לגביו, לא יגרע מסמכותו של בית משפט לדון בטענת תנאי מקפה בהוזה שנכרת לפי אותו הוזה אחיד.

(ב) דיון בבית משפט בטענת תנאי מקפה בהוזה שנכרת לפי הוזה אחיד, אין בו כדי למנוע מבית הדין לדון באותו הוזה אחיד או בתנאי מתנאי; אך בית הדין רשאי, אם יראה לגכון בנסיבות הענין, לדחות את המשך הדיון בפניו עד למתן פסק דין בבית המשפט.

פרק ה': הוראות שונות

20. לענין חוק זה דין המדינה כדין כל אדם אחר.

21. (א) הוראות חוק זה לא יחולו על —

- (1) תנאי הקובע את התמורה הכספית שישלם הלקוח;
- (2) תנאי התואם תנאים שנקבעו או אושרו בחיקוק;
- (3) תנאי התואם תנאים שנקבעו בהסכם בין-לאומי שישראל צד לו או בהסכם שאישרה הממשלה לענין סעיף זה בין תאגיד ישראלי לבין ספק חוץ;

דברי הסבר

לבית הדין בבקשת אישור לגבי הוזה שיש בו תנאים שבוטלו בבית משפט ויקבל את האישור, יהיו הריגים ביותר.

במקרים שבית הדין טבור שבכל זאת רצוי לדחות את המשך הדיון עד למתן פסק הדין בבית המשפט, הוא יוסמך לעשות כן.

סעיף 20 כללי מרחיבה הצעת החוק את תחולת החוק הקיים. עם זאת מוצע שלא להחיל את החוק על אלה:

1. תנאים שענינם קביעת התמורה הכספית שישלם הלקוח; תנאי זה אינו מסוג התנאים שהם ענין לחוק זה;
2. תנאים בהוזה התואמים תנאים אשר נקבעו או אושרו בחיקוק, בהבדל מהחוק הקיים (סעיף 19), לא ייכללו בסייג לתחולת החוק תנאים שנקבעו "על פי חיקוק". לגבי האחרונים לא נראה מוצדק לשלול את סמכות הנבדיקה של בית הדין ושל בית המשפט;
3. תנאים התואמים תנאים שנקבעו בהסכם שאיר שרה הממשלה בין תאגיד ישראלי לבין ספק חוץ.
4. תנאים הנכללים בהסכמים והסדרים קיבוציים בתחום יחסי העבודה. הסכמים אלו הם תוצאה של משא ומתן בין גופים הדימים במעמדתם, והמכירים היטב את הנושא שבו הם עוסקים, ולכן לא נדרשת להם הגנת חוק זה.

ישראל, זכות ציבורית או ענין ציבורי מושפעים או עלולים להיות מושפעים או כרוכים בו".

הבאת טענת התנאי המקפה לידיעת היועץ המשפטי תאפשר לו פניה לבית הדין במטרה לבקש ביטול התנאי בנוסח הוזה האחיד.

סעיף 19 לפי החוק הקיים לא תיזקק המוצעה לבקשה לאחר שטענה נגד תנאי מגביל שבחווה נטענה במשפט בין הספק לבין אחד מלקוחותיו, כל עוד לא החליט בית המשפט בענין; כמו כן לא תיזקק המוצעה לבקשת אישור של תנאי שבית המשפט ביטלו (סעיף 4). הוראה זו עלולה לגרום לעכובים בדיוני בית הדין כאשר באותה עת מתנהל דיון בבית משפט בו מועלית טענה של תנאי מקפה.

מוצע לבטל את הויקה שבין סמכויות בית הדין לבין דיוני והחלטותיו של בית המשפט. בית הדין הוא הגוף המומחה לנושא החוזים האחידים, ולכן אם אישר הוזה, ייהשב התנאי כמאושר, גם אם כנגד אחד מתנאיו נטען בבית המשפט שהוא מקפה. אם בית המשפט יחליט לבטל תנאי (אישור תנאים אינו בסמכותו) עדיין יהיה בית הדין מוסמך לאשר תנאי זה בנוסח הוזה, שכן יתכן שהביטול נובע מהנסיבות המיוחדות של המקרה, ולא בשם המבחן הכללי של תנאי מקפה. יש להגות שהמקרים שבהם ספק יפנה

(4) הסכמים קיבוציים לפי חוק הסכמים קיבוציים, התשי"ז—1957, וכל הסדר קיבוצי אחר שנעשה בכתב ונקבעו בו תנאי עבודה.

22. תוראות חוק זה לא יגרעו מהוראות כל דין שעל פיו עשוי חוזה או תנאי שבחווה להיות בטל או ניתן לביטול, ולא ימנעו טענה נגד חוזה או תנאי שבחווה.

23. שר המשפטים ממונה על ביצוע חוק זה והוא רשאי להתקין תקנות לביצועו, לרבות בדבר —

- (1) סדרי הדין בבית הדין, הארכת המועדים להגשת ערעור, ורציפות הדין;
- (2) אנשים וארגונים שיהיו רשאים לטעון לטובת בעל דין או שיהיו רשאים להיות משיבים לפני בית הדין;
- (3) דרכי מינוי עורך דין כשהמדינה מבקשת אישור לחוזה אחיד;
- (4) תשלום הוצאות ודמי בטלה של עדים בהליכים לפני בית הדין;
- (5) אגרות שישולמו בהליכים לפני בית הדין;
- (6) צורת הציון על חוזים לפי סעיף 13;
- (7) הטלת חובה על ספק להמציא עותק מחוזה אחיד שהספק מתקשר בו או מתכוון להתקשר בו, ליועץ המשפטי לממשלה או לממונה על הגנת הצרכן.

24. חוק החוזים האחידים, התשכ"ד—1964, בטל.

25. (א) תחילתו של חוק זה ששה חדשים מיום פרסומו ברשומות.
(ב) על חוזים שנכרתו לפני תחילתו של חוק זה יוסיף לחול הדין הקודם.
(ג) החלה המועצה להגבלים עסקיים בדיון לפי הדין הקודם לפני תחילתו של חוק זה, תסיים את הדיון לפי הדין הקודם אף לאחר תחילתו של חוק זה.
(ד) אישור שהמועצה להגבלים עסקיים נתנה לחוזה אחיד כוחו יפה עד לתום התקופה שלה ניתן.

4 ס"ח התשי"ז, עמ' 63.
5 ס"ח התשכ"ד, עמ' 58.

